

Írói gazdálkodások a 19–20. században, szerk. Bodrogi Ferenc Máté, Hites Sándor, Orbán László

Studia Litteraria, (60)2021, 3–4. sz., 306 l.

A magyar irodalomtudomány hagyományának történeti folyamatában időről időre megjelennek olyan munkák, amelyek nemcsak sokszínűségét gazdagítják, hanem új kutatási irányok kialakulását is inspirálják. Jellemzően újfajta módszertant, korábban nem vagy legalábbis nem dominánsan alkalmazott nézőpontot működtetnek, és új forrásokat vonnak be vizsgálataikba. Az általam behatóbban ismert 19. századra koncentrálok kutatásokat tekintve példaként említhetjük a kultusz kutatási vizsgálatokat megalapozó Dávidházi Péter-könyvet,¹ a Szajbély Mihály keze alól kikerülő azon írásokat, amelyek a sajtónak az irodalomtörténet szempontjából a korábban gondoltaknál sokkal fontosabb szerepére világítanak rá,² illetve Szilágyi Márton mikrohistóriai léptékű, a különböző írói életpályákat a 19. századi társadalomtörténeti folyamatok kontextusában újraértelmező munkáit.³ Az *Írói gazdálkodások a 19–20. században* című kötet központi témájának, vagyis az irodalom piacosodását, a különböző mediális közegekben megjelenő szépirodalmi művek áruvá válásának folyamatát, az írók-költők megélhetési lehetőségeit, finánciális helyzetét kutató vizsgálatoknak is van alapműve: Margócsy István *Petőfi és az irodalmi gépezet* című tanulmánya.⁴ Margócsy István kezdeményező szerepének fontosságát annak a konferenciának a szervezői is jól látták, amely jelen kötet előzményeül és alapjául szolgált: Bodrogi Ferenc Máté, Hites Sándor és Orbán László Margócsyt kérte fel a 2021. január 29–30-án azonos címmel megrendezett konferencia egyik plenáris előadójának, a kötetben pedig övé az első hely, ő írta a nyitótanulmányt.

A *Petőfi és az irodalmi gépezet* című tanulmány első, 1998-as megjelenéséig a magyar irodalomtörténet-írásban alig találunk olyan kutatót, akinek a figyelmét ilyen jellegű téma felkeltette volna. Ritka kivételként említhető Törő Györgyi *Petőfi anyagi helyzete* című 1962-es tanulmánya,⁵ amely olyan időszakban született, amikor az irodalomtudományra még kevésbé volt jellemző az interdiszciplináris közelítés.

¹ DÁVIDHÁZI Péter, „Isten másodszületője”: *A magyar Shakespeare-kultusz természetrajza*, Bp., Gondolat, 1989.

² Lásd például: SZAJBÉLY Mihály, *Jókai Mór*, Pozsony, Kalligram, 2010.

³ Lásd például: SZILÁGYI Márton, *A költő mint társadalmi jelenség: Csokonai Vitéz Mihály pályafutásának mikrotörténeti dimenziói*, Bp., Ráció, 2014. – SZILÁGYI Márton, *Az íróvá válás mikrotörténete a 19. század első felében: Lisznyai Kálmán és az „irodalmi gépezet”*, Bp., Reciti, 2021 (Vitae 3).

⁴ MARGÓCSY István, *Petőfi és az irodalmi gépezet: Petőfi mint modern polgári író*, 2000, 10(1998), 11. sz., 52–61.

⁵ TÖRŐ Györgyi, *Petőfi anyagi helyzete = Tanulmányok Petőfiről*, szerk. PÁNDI Pál, TÓTH Dezső, Bp., Akadémiai, 1962, 45–90.

Noha Lukácsy Sándor egy 1963-ban írt tanulmányában⁶ úgy gondolta, hogy Törő kezdeményezése úttörő jellegű és folytatást érdemel, a tanulmány visszhangtalan maradt, az írói gazdálkodás és az irodalmi piacosodás szerteágazó kérdéseinek kutatásában évtizedekre szélcsend állt be.

Miután viszont Margócsy István beindította a gépezetet, egyre többen kezdtek foglalkozni hasonló témákkal, ám ezek az írások sokáig még elszórtan jelentek meg, folyóiratközlésként vagy monográfia fejezeteként.⁷ Jelen kötet újdonsága az, hogy a maga tizenhat tanulmányával és masszív háromszáz oldalával „lakhelyet és nevet” ad a kutatási iránynak (hogy némiképp módosítva egy régi, sikeres irodalmi-színházi üzletembert, bizonyos William Shakespeare-t idézzek), vagyis kevésbé metaforikusan fogalmazva, hogy az irodalomtudomány jelen rendszerében új alrendszerként határozza meg és fogadtassa el magát. A *Studia Litteraria* 2021/3-4. számában helyet kapó írások Írói gazdálkodások a 19-20. században összefoglaló címen jelentek meg, és bár a szerkesztők a címadással meglehetősen tág kereteket ígérnek, a tanulmányok a várhatónál is színesebb, sokrétűbb témaköröket tárgyalnak. Az ötlet, hogy irodalom és gazdaság kapcsolatáról tematikus lapszám szülessen, nem egészen új keletű, hiszen 2011-ben a *Helikon* Új gazdasági kritika című száma hasonló céllal jött létre. Az ott megjelent kilenc tanulmányból azonban még csak öt volt magyar nyelvű szerzőé,⁸ a többi négy külföldi kutatók írásainak a fordítása. Jelen vállalkozás szempontjából erre a tíz évvel korábbi kezdeményezésre azért is érdemes emlékeztetni, mert a *Helikon*ban akkor publikáló magyar szerzők közül Hites Sándor ma a 19. századi magyar irodalom politikai gazdaságtana MTA–Lendület kutatócsoport vezetője, Császtvay Tünde, Halmos Károly és T. Szabó Levente pedig vezető tagjai a kutatócsoportnak.

Az *Írói gazdálkodások a 19-20. században* című kötet szerzői körét tekintve azt látjuk, hogy többségében a középgeneráció és a még fiatalabbak szerepelnek benne. Nagyon változatos kutatási területekről érkeznek, vannak, akiket már régóta foglalkoztatnak az itt tárgyalt kérdések, de akadnak olyanok is, akiknek ez az első kirándulása az írói gazdálkodások világába. Az írások jellemzően két nagyobb csoport valamelyikébe illeszkednek: átfogóbb jellegű, módszertani alapvetésű tanulmányokat, illetve egy-egy

⁶ LUKÁCSY Sándor, *Petőfi arca előtt (Az életrajzi kutatás néhány kérdése)*, ItK, 67(1963), 3. sz., 275.

⁷ Lásd például: VÖLGYESI Orsolya, *A gazdálkodó költő (Kisfaludy Sándor gazdasági följegyzései) = A fogyasztás társadalomtörténete*, szerk. HUDI József, Bp.–Pápa, Hajnal István Kör Társadalomtörténeti Egyesület – Pápai Református Gyűjtemények, 2007, 35–42. – VÖLGYESI Orsolya, *Egy siker kudarca: Kuthy Lajos pályafutása*, Bp., Argumentum, 2007, 24–38. – T. SZABÓ Levente, *Az irodalmi hivatásosodás és az írói szolidaritás új formái a 19. század közepén: A Magyar Írói Segélyegylet esete*, It, 89(2008), 3. sz., 347–377. – SZALISZNYÓ Lilla, *Pennával teremtett egzisztencia (Vörösmarty Mihály és Bajza József megélhetési viszonyai 1837–1843 között)*, ItK, 116(2012), 2. sz., 189–209.

⁸ HITES Sándor, *Gazdaság, pénz, piac, üzlet, irodalom: a New Economic Criticism – HALMOS Károly, Költés és költészet – T. SZABÓ Levente, A modern magyar szerzőség feltalálása és ideológiái: a szerzői jog első magyar törvényéről – CSÁSZTVAY Tünde, A tintakuli ára: A korai dualizmus irodalmának pénzgazdasága – SZILÁGYI Zsófia, Ki adja a pénzt? (Móricz a Kelet Népe szerkesztőjeként)*, *Helikon*, 57(2011), 4. sz., 467–496, 557–633.

szerzőre vagy szűkebb témára összpontosító esettanulmányokat olvashatunk. Az időhatárok, amelyeken belül a szerzők dolgoznak, tágasak: a 18. század végétől (Goethe kiadási eljárása) az 1940-es évekig terjednek (Erdélyi József kapcsolata a sajtóval). Ebben a csaknem másfél évszázadban Magyarországon az irodalmi életnek szinte minden feltétele és jellemzője gyökeresen megváltozott, vagyis megváltoztak mindazok a keretek és lehetőségek, amelyek az írók életvitelét és gazdálkodását befolyásolták és megszabták. A 18. és a 19. század fordulójára még a magánmecenatúra, a magyarul olvasó közönség kis létszáma, a kezdetleges sajtóviszonyok, a profi kiadók hiánya volt jellemző. Az időszak végén a modern irodalmi élet és a modern irodalmi piac élénk sajtó- és színházi élete, sokféleképpen tagolt könyvpiaca adja a kereteket.

Feltűnő sajátossága a kötetnek az új kutatási irányok korábban említett fontos jellemzője, az új vagy új kontextusban értelmezett forrásoknak a diskurzusba való beléptetése. Szinte mindegyik szerzőről elmondható, hogy nagymértékben támaszkodik a sajtóra, hiszen az „irodalom mint nemzeti ügy” illetve „az írók-költők megélhetési nehézségei” már az 1830-as évektől kezdve tematizálódik a lapokban, illetve a század utolsó harmadától az újságírás széles körben válik alap- vagy kiegészítő jövedelmi forrássá az írók számára. A különféle típusú önelbeszéléseknek, leveleknek, visszaemlékezéseknek pedig olyan részletei emelődnek ki, amelyek pénzügyekről, az irodalomról mint munkáról és egyéb pénzkereseti lehetőségekről szólnak – akár dohánytermesztésről is. A kutatási terület által megkövetelt interdiszciplinaritást leginkább az jelzi, hogy olyan források is látóterbe kerülnek, amelyeket alapvetően a szociográfia és a történettudomány használ (például a Császtvay Tünde által hivatkozott népszámlálási dokumentumok vagy a többek által vizsgált és értelmezett szerződések). Ketten is fel tudják használni Supka Gézának azt a felmérését, amely *A magyar író 1932-ben* címmel jelent meg, és százkilenc író és tudós anyagi viszonyait és abból fakadó életkörülményeit vizsgálja. Császtvay Tünde és Lengyel Imre Zsolt is támaszkodik rá (*Mennyi az annyi?: Az 1849 utáni írók sokismeretlenes egyenlete – kis módszertani, bevezető gondolatok; Erdélyi József és az irodalmi piac*), amikor gondolatmenetükben az a kérdés merül fel, hogy kik, hányan, milyen alapon számítottak íróknak, illetve ma milyen források segíthetnek megalapozni egy 19. századi szerzőkre koncentráló, Supkáéhoz hasonló kutatást.

A konferenciára és a tanulmányok megírására, befejezésére a pandémia idején, a közgyűjtemények időszakos bezárása alatt került sor, ami erősen megnehezítette a témába vágó kéziratok feltárását és feldolgozását. De úgy gondolom, másféle okai is vannak, hogy viszonylag kevés az olyan írás, amely kéziratosságra (is) épít. Hasonló jellegű munkáim során magam is tapasztaltam, hogy a 19. századból, különösen az első feléből, meglehetősen nehéz találni olyan összefüggő kéziratosságcsoportot, amely önmagában elegendő ahhoz, hogy alapkutatást lehessen építeni rá. Sokszor töredékes, szórt adatok állnak csak rendelkezésünkre, és ezeket sem egyszerű megtalálni, hol kiadatlan magán- vagy hivatali levelekben rejtőznek, hol pedig olyan,

kizárólag a tételek felsorolására szorítkozó kiadási, pénztári könyvekben, amelyek feltetéséhez először a szerző életkörülményeit, a vizsgált intézmény anyagi lehetőségeit kell feltárnunk, hogy az egyes bevételi és kiadási sorok értelmezhetőek legyenek. A kötetben helyet kapó írások közül Orbán László Kazinczy 1820-as évekbeli eladósodásáról, Cséve Anna Móricz írói indulásáról („*A nagy fundus*”, *avagy hogyan lesz a művészet Móricz Zsigmond számára a társadalmi felemelkedés közegévé*) és Kosztolánczy Tibor a *Nyugat* 1911-es válságáról szóló tanulmányának újdonsága az, hogy noha témájuk nem ismeretlen, új források bevonásával módosítják a kontextust, kibővítik és árnyalják a tárgyalt problémákat. Rózsafalvi Zsuzsanna az egyedüli szerző, aki teljes egészében kéziratok alapján írta meg tanulmányát. Ő a Révai Testvérek és Ambrus Zoltán levélváltását, valamint a két fél között létrejött kiadási szerződést tárta fel és értelmezte.

Míg a 20. század első felének irodalma kapcsán a kutatások a kanonikus szerzőkre koncentrálnak: Móricz Zsigmondra, Krúdy Gyulára és az egyik legmeghatározóbb folyóiratra, a *Nyugatra*, addig a klasszikus magyar irodalom legnagyobbjai közül csak Kazinczy Ferenc és Vörösmarty Mihály szerepel. A műhelytanulmánnyal jelentkező többi szerző olyanokról publikál, akik saját korukban fontos irodalmi szereplők voltak (Bajza József, Tompa Mihály, Eötvös Károly vagy Ambrus Zoltán), de ma már nem foglalnak el Vörösmarty Mihályéhoz hasonló pozíciót a magyar irodalmi kánonban. A 18–19. század nagyjai közül ugyan már többekről született ilyen jellegű írás az utóbbi két évtizedben,⁹ a kötetben viszont nem szerepel például Jókai Mór, Mikszáth Kálmán vagy Arany János életvitelével, gazdálkodásával foglalkozó kutatás. Hiányuk azért érdekes, mert egyikük esetében sem állnak fenn a korábban említett forrásproblémák: levelezésük és a róluk szóló tekintélyes egykorú sajtóanyag is elérhető, kutatható. További hiányként említhető, hogy nem íródott nőírók anyagi viszonyait vizsgáló tanulmány sem.¹⁰

A kötet szerkesztői eltekintettek a tanulmányok tematikus csoportosításától, azokat irodalomtörténeti kronologikus rendben közlik. Vannak ugyan olyan írások, amelyek egymás mellé sorolhatók, de befogadóként én is úgy látom, nem lehet egyértelmű csoportokat képezni. Lengyel Imre Zsolt *Erdélyi József és az irodalmi piac (1921–1944)* és Wirágh András *Sajtó és megélhetés: Pillanatképek a „Krúdy-gép” történetéből* című tanulmánya a sajtóanyag szisztematikus feldolgozásával arra keresi a választ, hogy egy nagyobb időintervallumon belül hogyan alakult a választott szerzők publikációinak

⁹ SZILÁGYI, A költő mint..., i. m., 161–168, 331–373. – SZILÁGYI Márton, *Petőfi a polgár és A fiatal Jókai és az irodalmi pálya meghódítása* = Uő, *A magyar romantika ikercsillagai: Jókai Mór és Petőfi Sándor*, Bp., Osiris, 2021, 25–63. – SZILÁGYI Márton, *Vázlat Vörösmarty társadalmi státuszának alakulásáról* = Uő, *„Miért én éltem, az már dúlva van”: Vörösmarty-tanulmányok*, Bp., Kalligram, 2021, 36–52. – SZALISZNYÓ, *Pennával teremtett...*, i. m. – HANSÁGI Ágnes, *Jókai sikere: Egy írói pálya irodalmi és gazdaságtani aspektusai*, Alföld, 68(2017), 3. sz., 25–35.

¹⁰ Ez természetesen csak a kötetre áll, a témával más kiadványokban már foglalkoztak. Lásd például: TÖRÖK Zsuzsa, *„Legtermékenyebb összes női íróink között”: Beniczkyé Bajza Lenke és a könyvpiar a 19. század második felében*, It, 96(2015), 4. sz., 375–398.

a száma, az milyen külső, akár politikai (mint Erdélyi esetében) tényezők hatására volt kiugróan magas, illetve alacsony. Ezek a tanulmányok vizuális megjelenésükkel is arról árulkodnak, hogy nem „hagyományos” irodalomtörténeti könyvet tartunk a kezünkben, amelyben legfeljebb képek szakítják meg a szöveg folytonosságát. Az említett két szerző a közgazdaságtudományi gyakorlatban megszokott módon diagramokkal, statisztikákkal szemlélteti mondanivalóját. De ezekből a tanulmányokból nemcsak az derül ki, hogy a szépírók irodalmi termelése milyen ütemben zajlott, hanem az is, hogy megfeszített munkatempóban kellett dolgozniuk, a napi penzum teljesítése nélkül könnyen idő- és pénzzavarba kerülhettek. E kérdéskör révén az említett két írás rokoníthatóvá válik Rózsafalvi Zsuzsanna és Cséve Anna már említett tanulmányával is. Ambrus nem tud a kiadó által diktált feszes munkatempóban haladni, nem teljesíti maradéktalanul az életműsorozatának kiadásával kapcsolatos szerződés feltételeit, a tervezett tizenhat kötet utolsó darabja a vállaltakhoz képest csak hat évvel később, 1913-ban hagyja el a nyomdát. A fiatal Móricz ellenben gyorsan alkalmazkodik a lapszerkesztők és a könyvkiadók elvárásaihoz, 1912-ben a kortársak már úgy beszélnek róla, mint aki Jókaihoz mérhető pénz felhalmozására lesz képes az írói honoráriumából. De Lengyel és Wirágh tanulmánya mellé léptethető Balogh Gergő *Írni és megélni: Sajtóipar, mecénatúra, és a gazdasági szabadságfok kérdése a magyar irodalmi modernségben* című dolgozata is, amelynek egyik témaköre általánosságban szól a sajtóviszonyok megváltozásáról, átalakulásáról, illetve hozzá kapcsolódóan az írás és az újságírás professzionalizációjáról, az írók gazdasági függőségéről, vagyis a szabad és zavartalan alkotás korlátairól.

Látszólag kiütözik a sorból Hites Sándor *Goethe és az irodalmi önaukción* című, izgalmas írói fellépést bemutató és értelmező írása. A tanulmányok kronologikus rendjébe be nem sorolt dolgozat a kötet záródarabja lett, miután az egyetlen, amely nem magyar szerző ügyeivel foglalkozik. Központi témája Goethe egyedülállóan tekinthető szerzői eljárása, miszerint művei negyven kötetesre terjedő, életében megjelenő utolsó összkiadását árverés útján bocsátotta áruba. A tanulmány a történetet az árveréstípusok közgazdasági kontextusában tárgyalja. A kiadási jog megszerzéséért harminchatan licitáltak, és a legmagasabb ajánlat 118 ezer tallér volt, amely Hites Sándor számításai szerint ma körülbelül 3 millió eurót jelent. Goethe végül korábbi kiadójának, Johann Friedrich Cottának az ajánlatát fogadja el, ami feleakkora bevételt jelentett. Miután Goethe nem a legnagyobb anyagi hasznot kereste, Hites úgy véli, „annak az arisztotelészi eszménynek a jegyében járt el, miszerint a gazdagság nem önmagáért való, hanem valami másnak, nevezetesen a »jó élet« megteremtésének eszköze” (299).

Szerző és kiadó viszonyával, illetve a kiadási lehetőségek áttekintésével foglalkozik Gere Zsolt is, aki Vörösmarty Mihály pályájának egy kevésbé kutatott oldalát, könyvkiadási tevékenységét vizsgálja (*Vörösmarty könyvkiadási gyakorlatának néhány jellemzője*). Hites és Gere írása egymás mellé olvasva kirajzol egy külön témaként nem szereplő

problémát: azt a nem csekély történelmi fáziskülönbséget, amely Nyugat-Európa és Magyarország irodalmi, kulturális életét és a kultúra finanszírozásának gyakorlatát jellemezte: Goethe olajozottan lebonyolított milliós árverésétől néhány száz kilométerre nemcsak keserves vesződés, de többnyire pénzügyi veszteség is szépirodalmat kiadni. Gere bemutatja, hogy a szerzőnek milyen lehetőségei vannak, saját pénzén túl támaszkodhat-e külső forrásokra, és ha igen, milyenekre. Ezekben az években, az irodalom piacosodásának korai szakaszában még nem volt általános gyakorlata, sima kitaposott útja a kézirattól a kész könyvig terjedő folyamatnak. Vörösmarty esetében jól látszik, hogy egy életpályán belül is változik a kiadással kapcsolatos gyakorlat, a szerző különböző megoldásokkal kísérletezik. Mivel az esettanulmány színháztörténeti vonatkozású témákat is érint, két részletét szeretném pontosítani. A Nemzeti Színházban a 19. század folyamán nemcsak Vörösmarty, de más szerzők esetében sem volt jellemző az, hogy darabjait felkérésre írta volna, a színpadra szánt műveket az íróknak a dráma bíráló bizottsághoz kellett benyújtaniuk (ez az eljárásrend az irodalmi elit tagjaira éppúgy vonatkozott, mint a színház háziszzerzőjének tekinthető Szigligeti Edére), amely ha színi hatás tekintetében elfogadhatónak vélte, az igazgatóság figyelmébe ajánlotta. (A darabokkal szemben tematikai és műfaji megkötés nem volt.) Pontosítani lehetne azt is, hogy „hosszú ideig Vörösmarty javaslatai határozták meg a hármas jutalék rendszerét” (114), ugyanis a szóban forgó első, 1838. január 1-től életbe lépett honorárium szabályozást már 1840-ben felülbírálták, 1842 februárjában pedig újra cserélték.¹¹

Bodrogi Ferenc Máté *Bajza József és az Aurora pénze (Az Aurora-pör „hatalom-gazdasági” olvasata és a bajzai lélek)* című tanulmánya az *Aurora* szerkesztése és a körülötte zajló viták harcias retorikájának kérdését és Bajza József szerepét tárgyalja, részletekbe menően dekonstruálva a fél évszázaddal ezelőtti szakirodalom Bajza-értelmezését. Bajza fontos, mondhatni egyik központi figurája volt az 1830-as, 1840-es évek kulturális életének, sokféle tevékenységi köre közül mégis kevéssel foglalkoztak korábban. Most viszont egyrészt színigazgatói működése,¹² másrészt – Bodrogi jelenlegi és korábbi tanulmányaiban – az aurorások híres „pöreiben” és Bajza közírói munkájában megnyilvánuló, az irodalmi életben vezető pozíciókat megszerző stratégia elemzése kap figyelmet.

A három módszertaninak tekinthető tanulmány közül az első, Margócsy Istváné („...*Mint napszámos nyúlók íróeszközömhöz...*”: *Az irodalmi tevékenység mint munka és vállalkozás [Vázlat a 19. századról]*) azért különösen érdekes, mert olyan írói megnyilatkozásokat és helyenként szépirodalmi szövegeket rendez egy narratívába, amelyekkel jellemzően más kontextusokban szoktunk találkozni. A szerző a 19. század első harmadától a század utolsó harmadáig válogat írásokat, és arra mutat rá, hogy

¹¹ SZALISZNYÓ Lilla, *A Nemzeti Színház kasszája: Színműírói honoráriumok a 19. század közepén*, Irodalomismeret, 2021, 4. sz., 20–41.

¹² *Dokumentumok a Nemzeti Színház belső életének első évtizedéből: Bajza József színigazgatói működése*, kiad. SZALISZNYÓ Lilla, Bp., Ráció, 2021.

az irodalom piacosodásának előretörésével az egyes szerzők hogyan látják és fogalmazzák meg saját pozíciójukat, mikor válik természetessé, hogy az írás jövedelemforrás. Más kiindulópontból, de Margócsyéhoz hasonló megfigyelést fogalmaz meg gondolatmenetének egy pontján Rákai Orsolya is A „*cudar porkoláb*”: Az irodalom „*mellékállásainak*” *kritikai következményei a 20. század elején* című tanulmányában: a 19. század során az a szemlélet, hogy pénzért, anyagi haszonért írni megvetendő, de legalábbis sajnálatra méltó foglalkozás, odáig változik, hogy az anyagi siker akár az írói érték fokmérője is lehet. Császtvay Tünde nagyon alaposan azt igyekszik körüljárni, hogy akiket a 19. század második felében íróknak tekintünk, azok milyen és hányféle tényleges szociológiai helyzetet foglalnak el, és a különböző forrástípusok milyen adatokra engednek rálátást és mire nem. Az 1881-es népszámlálási adatok vizsgálatának meglepő hozadéka például, hogy a hivatalosan íróként szereplő személyek 20%-a, vagyis minden ötödik író nő.

Több tanulmány továbbírható, továbbfejleszhetőnek látszik, akár kismonográfia vagy monográfia alapjául is szolgálhat. Például a 19. század utolsó harmadától már mondhatjuk azt, hogy a sajtó kimeríthetetlen és még csak kevésbé feldolgozott forrásanyagot kínál, Lengyel és Wirágh tanulmányához hasonló vizsgálatokat további szerzők esetében is el lehetne végezni. A kiadói hagyatékok vagy a lapszerkesztők levelezésének feldolgozása további lendületet adhatna annak az irányvonalnak, amely rálátást biztosít arra, hogy milyen munkatempóban kellett dolgozniuk a szerzőknek, és miközben egyfelől a szerződések biztos jövedelmet jelentettek, másfelől a határidők betartatása, a kiadók, szerkesztők sürgetése felőrölheti a szerző idegeit. Egyes esetekben, ahol konkrét pénzüsszegekről is van információnk, érdemes lehet az irodalomtörténeti narratívához olyan kontextusokat rendelni, amelyek segíthetnek megérteni, hogy egy adott regényért vagy verseskötetért kapott honorárium mennyit ért, mire volt elég az adott ár- és bérvizonyok, illetve az általános megélhetési költségek között.

Olyan felvetésből, amely hatvan évvel ezelőtt még jóformán visszhangtalan maradt, mára láthatóan önálló és nagy jövőjű irodalomtörténeti kutatási ág fejlődött. Az irodalmi gépezetnek a végtermékét, a produktumát ismerjük legjobban, magának a gépezetnek a működése sok szempontból még feltárára vár. A feltárás során pedig az új kutatásokból sokszor kiderül, hogy a működés komoly hatással bír a produktumra, az irodalmi műre. Az irodalom politikai gazdaságtanának vizsgálata jelentős interdiszciplináris kutatói készségeket kíván, s mint a jelen tanulmánykötet bizonyítja, az irodalomtörténész szakmától nem idegenek az ilyen készségek, és készen áll a folytatásra.

Szalisznyó Lilla